

DE MITTEL RHEIN

EEN RIESLINGGRONDREISJE

Het Midden-Rijndal, en zeker de bovenloop ervan, is wereldberoemd. Vanwege zijn indrukwekkende cultuurlandschap, met hoogteburchten, oude stadjes en wijngaarden, is het UNESCO-werelderfgoed. Toch is het als wijnbouwgebied internationaal vrij onbekend. Tijd voor een (her)ontdekkingsreis.

TEKST & FOTOGRAFIE: LARS DANIËLS MV

Uitzicht op de burcht Schönburg vanuit de wijngaard Bernstein

Hochromantisch is de prachtige term die Duitsers gebruiken om het gebied Mittelrhein, grofweg tussen Bonn en Bingen, te beschrijven. De bovenloop van het Midden-Rijndal, het Oberes Mittelrheintal, is UNESCO-werelderfgoed, en dat is niet alleen vanwege de Rijn en de rotsformaties, kastelen, stadjes en tolhuizen, maar ook vanwege de eeuwenoude wijnbouw. Die is onlosmakelijk verbonden met dit deel van de loop van de Rijn, al sinds de tijd van de Romeinen.

HOOGTIJ

De Romeinen breidden de wijnbouwcultuur vanuit het Moseldal uit naar de omgeving van Koblenz (vanaf 400 n.Chr.) en verder het Rijndal in. Eerst stroomafwaarts richting Keulen, want daar waren vlakke stukken land, die wijnbouw gemakkelijker maakten. Daarna, vanaf het moment dat de Romeinen het Rijndal aan de Frankische Merovingers moesten laten, in de vijfde eeuw, ontwikkelde zich de wijnbouw langzamerhand ook in het deel van het Midden-Rijndal ten zuiden van de monding van de Mosel in de Rijn, dus tussen Koblenz en Bingen. In de loop van de middeleeuwen waren het de kloosters en abdijen die de wijnbouw in de Mittelrhein bepaalden, en ook de adel pikte een graantje mee. De late middeleeuwen waren hoogtijdagen voor wijn van de Mittelrhein, met rijkere stadjes pal aan de belangrijke handelsroute richting de steden in het noorden. Het wijnbouwgebied liep door tot aan de poorten van Keulen en tot in de Eifel en het Westerwald.

MINDER, MAAR GOED

De oorlogen van de zeventiende eeuw én de buitensporige tolheffing op de Rijn zetten het verval van de wijnbouw in Mittelrhein in. Er was minder personeel, minder rijkdom (de handel vermeed de Rijn), mensen gingen meer bier en minder wijn drinken. Ook het klimaat zat in de periode 1650-1850 niet mee. En toen moest phylloxera nog komen. Vooral in het noordelijke deel tussen Koblenz en Keulen liep de wijnbouw steeds meer terug. In het zuidelijke deel, tussen Koblenz en Bingen, werden vooral wijngaarden op de rechteroever verlaten, wat vooral te maken had met de gebrekkige infrastructuur van dat deel (de bovenloop van de Midden-Rijn). Van de ongeveer 2200 hectare in 1900 zijn er nu nog 468 over. Maar veel van de wijngaarden die er nog zijn, liggen prachtig en leveren goede wijn op, met een eigen karakter, vooral als het om Riesling gaat. In de woorden van Johannes Müller, van Weingut

Matthias Müller in Spay: 'Riesling uit de Mittelrhein is krachtige, warme leistein-Riesling, met temperatuur, energie en gewicht, maar ook frisheid.'

TWEEDELING

Van noord naar zuid bekeken ligt het wijnbouwgebied Mittelrhein dus tussen Bonn en Bingen. Het wordt vaak in tweeën gedeeld, met het minder beroemde en voor de wijnbouw ook minder spannende noordelijke deel (Bonn-Koblenz) enerzijds en het Oberes Mittelrheintal, het wereldberoemde zuidelijke deel (Koblenz-Bingen) anderzijds. In het noordelijke deel vindt de wijnbouw op de rechteroever van de Rijn plaats. Er zijn wijngaarden bij dorpen en stadjes als Unkel, Dattenberg, Leubsdorf, Bad Hönningen en Rheinbrohl; de grootste concentratie vind je bij Hammerstein en Leutesdorf, met mooie wijngaarden op het zuidwesten. Bij Koblenz, het 'scharnier', komt niet alleen de Mosel in de Rijn uit, maar iets zuidelijker ook het riviertje de Lahn. In het prachtige dal daarvan liggen historische wijngaarden bij Nassau en Obernhof, waaronder de Goetheberg. In het zuidelijke deel van de Mittelrhein zijn de serieuze wijngaarden vooral op de linkeroever te vinden, uitzonderingen als de wijngaarden van Sankt Goarshausen en Kaub daargelaten. De belangrijke winddorpen en -stadjes liggen ten westen van de Rijn: Spay, Boppard, Oberwesel, Engehöll, Bacharach, Steeg, Oberdiebach, Niederheimbach en Oberheimbach.

GESTEENTE

Naast verschillen qua ligging ten opzichte van de rivier, zijn er tussen het noordelijke en zuidelijke deel aanzienlijke geologische verschillen. Ook de bodem van de wijngaarden verschilt. Meestal liggen ze direct op de moederrots en is de bodem samengesteld uit geërodeerd materiaal daarvan. Hoewel de Rijn dwars door het Rijnlands leisteinplateau snijdt, met gesteenten die uit twee etages van het onder-devoon (410,8-393,3 miljoen jaar geleden) stammen, liggen in het noordelijke deel veel wijngaarden op vulkanisch gesteente. Een deel daarvan is heel oud, zoals de grauwacke uit het onder-devoon. Een ander deel is veel jonger en werd gevormd tijdens diverse perioden van vulkanische activiteit. Zo werden het basalt en trachiet gevormd in het tertiair, ongeveer 60 tot 15 miljoen jaar geleden. En het bijzondere, zeer poreuze puimsteen bims, dat ook in Bopparder Hamm voorkomt, is van nog recenter datum (± 13.000 jaar geleden).

MITTEL RHEIN IN CIJFERS

oppervlakte en productie:

468 ha
22.744 hl (2019)
49 hl/ha (2019; van 462 ha)

druivenrassen:

riesling 65%
spätburgunder 10%
müller-thurgau 4,9%
weissburgunder 4,5%

smakrichting:

43% droge wijn
57% (licht)zoete wijn

klimaat:

officieel gematigd zee-klimaat (Cfb), maar behoorlijk droog, met koude winters en relatief warme zomers; lokaal aanzienlijke nachtelijke afkoeling (12 °C)

klimaatdata:

gem. maximumtemperatuur apr-sep: 22,5 °C
gem. minimumtemperatuur apr-sep: 10 °C
gem. neerslag per jaar: 562 mm
zonuren per jaar: 1693

bodem:

in het noordelijke deel vooral vulkanisch gesteente (basalt, grauwacke, puimsteen), in het zuidelijke deel vooral leistein uit het devoon, en kwartsiet

hoogte:

75-350 m

ZIJDALEN

Om het gebied te ontdekken, rijden veel bezoekers langs de Rijn, vooral onderlangs de beroemdste wijngaarden van de Bopparder Hamm en Oberweseler Oelsberg. Maar wat je dan minder goed meekrijgt, is dat het merendeel van de wijnbouw zich afspeelt in zijdalén. Dat is ook niet raar. De Rijn stroomt door het Midden-Rijndal vooral richting het noord(noord)-westen, waardoor er in feite maar weinig zuidhellingen direct aan de rivier zijn – de Bopparder Hamm is de grootste uitzondering – terwijl je die in zijdalén wel hebt, zoals bij Engehöll, Steeg en Oberheimbach.

Pas in het zuidelijke deel liggen de meeste wijngaarden op wat we leisteen noemen, met vooral in het zuiden ook kwartsiet. Ze hebben vaak een geografische aanduiding in hun naam, zoals Hunsrück-schiefer. De Hunsrück is het zuidwestelijke deel van het Rijnlands leisteenplateau, dat in het Obere Mittelrheintal tot aan de Rijn komt. Het kwartsiet dat in de leisteen voorkomt, heet *Taunusquartzit*, naar het gebergte ten oosten van de Rijn in het Obere Mittelrheintal. De bodem erop is vaak dun, stenig en lichtzuur (pH 6,2-6,4), en dus arm. Riesling wordt er heel goed rijp, spätburgunder ook.

RIESLING

Riesling en spätburgunder zijn de twee druivenrassen waar het allemaal om draait in de Mittelrhein. Bijna twee derde van het beperkte wijngaardareaal is beplant met riesling. Het is natuurlijk dé Rijndruif bij uitstek: zijn roots liggen in het Rijndal, hij staat er al meer dan zeshonderd jaar én geniet al eeuwen een voorkeurspositie in de beste wijngaarden. Riesling is hier dan ook geweldig op zijn plek, ondanks de uitdagingen die de klimaatverandering met zich meebrengt. Wijnboeren zoeken het hogerop, zoals Cecilia Jost van Weingut Toni Jost-Hahnenhof: 'Onze *Paradelage*, Bacharach Hahn, wordt te warm voor lichtere Riesling, waar de Mittelrhein ook om bekendstaat. Dus hebben we sinds 2005 percelen hoog in de Mathias Weingarten.' Die zijn perfect voor Riesling Feinherb of Kabinett.

Ook in de van oudsher beste wijngaarden doen de producenten er van alles aan om zo goed mogelijk om te gaan met klimaatverandering. Johannes Müller van Weingut Matthias Müller, met prachtige percelen in de warme Bopparder Hamm, legt uit: 'Veel percelen zijn van boven naar beneden (dus noord-zuid) aangeplant. De ochtendzonkant van de rijen ontbladeren we nog wel, de avondzonkant vaak niet meer, met het oog op petroleumgeur: die willen we vermijden.' De kans op die geur is groter als de warme zon direct op de druiven kan schijnen.

Florian Weingart van het gelijknamige wijngoed in Spay is blij dat hij de keuze heeft gemaakt zijn wijngoed flink te verkleinen. Niet alleen om veel zelf te kunnen doen in wijngaard en kelder, maar ook vanwege het klimaat. 'De oogstperiode wordt steeds korter, dus is het een voordeel klein te zijn.'

SPÄTBURGUNDER

Spätburgunder is de tweede belangrijke variëteit van de Mittelrhein. Logisch, want de Mittelrhein ligt zo'n

beetje tussen de twee traditionele *Hochburgen* van Spätburgunder van Duitsland in, tenminste, van spätburgunder op leisteen: de Ahr en Assmannshausen. Ook de Mittelrhein heeft zijn hotspots als het om deze druif gaat. Jörg Lanius: 'Historisch gezien is zeker 20% van de aanplant in en om Oberwesel spätburgunder. En ook bij Bacharach is hij verre van onbeduidend.' Cecilia Jost: 'Riesling is natuurlijk dé specialiteit van de Mittelrhein. Maar mijn hart klopt ook voor Spätburgunder, die net als Riesling de wijngaard laat spreken. Het zijn eigenlijk de twee specialiteiten van de Mittelrhein.' Ook Florian Weingart heeft spätburgunder staan en maakt er prachtige wijnen van, net als Jochen Ratzenberger in Steeg.

WEINGUT SCHEIDGEN

Mijn eerste bezoek was aan Weingut Scheidgen in Hammerstein. Dat is niet alleen de grootste producent van het noordelijke deel, maar van de gehele Mittelrhein, met 23 hectare in eigendom. De wijnen zijn technisch goed en heel betaalbaar. Mede door de ligging en de mooie, moderne *Vinothek* verkoopt Scheidgen veel wijn direct aan bezoekers, onder wie steeds meer Nederlanders. Voor de droge(re) wijnen hanteert het bedrijf de zogenaamde Mittelrhein Riesling Charta. Dat is een soort wijn classificatie à la Vinea Wachau, met drie niveaus: Handstreich, Felsenspiel en Meisterstück. Handstreich staat voor lichtere, fijn-fruitige wijnen, Felsenspiel is een vrij serieuze terroir-Riesling uit Steillagen en Meisterstück een krachtige, droge Riesling, een soort Grosses Gewächs. Er zijn zo'n twintig producenten die de Charta volgen, maar lang niet alle topproducenten doen mee en sommige hebben er kritiek op.

FAVORIETE WIJNEN

Riesling Trocken Vom Blauschiefer 2020 15 pnt

**Riesling Auslese Trocken
Alte Reben 2020 15,5 pnt**

WEINGUT LANIUS-KNAB

Na een overnachting in Boppard richtte ik me een paar dagen op het beroemdere zuidelijke deel van de Mittelrhein, met de bekendste en beste producenten. Eerst ging ik langs bij Weingut Lanius-Knab in Oberwesel, geleid door Jörg Lanius. Hij nam me mee naar zijn topwijngaarden, ondertussen vertellend over het levenslustige Oberwesel: 'Oberweseler zijn echt mensen die uitgaan, vier avonden per week naar de kroeg is niet ongewoon.'

Weingut Toni Jost in Bacharach

Terrasmuur in Bopparder Hamm

PROBLEMEN IN DE MITTEL RHEIN

Mijn roadtrip door de Mittelrhein begon in het noordelijke deel. Maar bij het plannen bleek al snel dat niet alles hosanna is in de Mittelrhein. Het gerenommeerde Weingut Selt in Leutesdorf, dat ik wilde bezoeken, meldde dat ze geen opvolging hebben en het wijngoed gaan opdoeken. Johannes Müller zei later dat dat in het zuidelijke deel ook gebeurt. Hij maakt zich zorgen over de toekomst: 'Er zijn nog steeds bedrijven die geen opvolging hebben, en de grote producenten kunnen niet bij blijven kopen. Veel wijngaarden zijn *Steillagen* en dat kost veel arbeidsuren en mankracht. Dat is er niet zomaar.' Een en ander heeft ook gevolgen voor de prijzen van de wijnen. Jörg Lanius: 'Wijn uit de Mittelrhein is nog steeds zeer gunstig geprijsd, maar nu alle grotere producenten loonbedrijven worden, moeten de prijzen beter doorgerekend worden. Ze stijgen dus, en dat moet ook, vanwege de toenemende arbeidskosten.'

Oberwesel en de Oelsberg

Zijn wijngaarden zijn heel verschillend. In de Oelsberg, aan de Rijn, ligt zijn mooiste perceel in het deel In der Rheinhell, waar een van de Grosse Gewächse vandaan komt. Er staan nog ruim zeventig jaar oude rieslingplanten op eigen wortels. Dat is zeldzaam in de Mittelrhein, waarvan de wijngaarden in de jaren 70 grootschalig werden heringedeeld. Jörgs andere GG komt uit de wijngaard Bernstein, die in een zijdal ligt. In het deel Am Lauerbaum staat de oudste riesling van net ná de herindeling. 'Oelsberg heeft een gematigder klimaat dan Bernstein, dat meer temperatuurverschillen kent. De wijn uit Bernstein is dikker dan die uit Oelsberg', zo typeert Jörg Lanius zijn twee GG's. Mij valt op dat Oelsberg en ook andere Riesling uit wijngaarden pal aan de Rijn een toon van wilde groene kruiden hebben, naast klassieke Rieslingaroma's. Lanius-Knab is een mooi bedrijf, dat hoge kwaliteitswijnen maakt, niet alleen Riesling, maar ook prima Spätburgunder. En vergeet niet wat druivensap en druivenpitolie te kopen als u er toch bent.

FAVORIETE WIJNEN

Oberweseler Oelsberg Riesling GG 2019 17 pnt
**Engehöller Bernstein Am Lauerbaum
Riesling GG 2019 17 pnt**

WEINGUT MATTHIAS MÜLLER

In de middag ging ik terug naar Boppard en Spay, voor twee bezoeken aan producenten wier naam en faam verbonden zijn aan Bopparder Hamm: Matthias Müller en Florian Weingart. Bij Müller, in Spay, kom ik vaak en ik heb al over hun wijnen geschreven, dus ik hou het kort. Dit is simpelweg hét topdomein van de Mittelrhein, met Rieslings uit diverse wijngaarden van Bopparder Hamm (Fässerlay, Mandelstein, Feuerlay, Ohlenberg en Engelstein), die onder Johannes Müller, zoon van Matthias, alleen maar beter, met name verfijnder, zijn geworden. En nu tweede zoon Christoph ook in het bedrijf zit, is een mooie toekomst verzekerd. Alle wijnen hier zijn koopwaardig en bieden veel waar voor hun geld.

FAVORIETE WIJNEN

**Bopparder Hamm
Riesling Trocken Steilstück 2020 16 pnt**
Bopparder Hamm Feuerlay GG 2019 17,5 pnt

WEINGUT WEINGART

Ik had me ook erg verheugd op het bezoek aan Florian Weingart, en ik werd niet teleurgesteld. Florian

is een originele persoonlijkheid, iemand met zelfkriek en flinke daadkracht. 25 jaar geleden nam hij het ouderlijk domein over, vond het op een gegeven moment te groot worden en bracht het terug naar een voor hem behapbare grootte van 4,5 hectare, met nog eens 1,4 hectare in pacht. Hij heeft in fasen bovendien een prachtig domein gebouwd, op een stuk braakliggende grond in Engelstein. Naast een ronde, energiezuinige wijnmakerij zijn er een dakterras en een houten caravan die dienstdoet als kantoor, proeflokaal en winkel. Het geheel komt heel puur, maar ook doordacht over.

En dan de wijnen: die zijn heel goed. Ze hebben kracht, diepgang en vooral intensiteit, zijn soms wat zoetig, maar het past ze. Het zijn echt individuele wijnen, met eigen karakters. Daar houdt Florian Weingart ook van: 'Ik ben een voorvechter van individuele expressie en niet van een kwaliteitspiramide; elk jaar is anders, dat valt niet in drie typen te vatten.' Niet alleen de Riesling, maar ook de Spätburgunder is hier erg goed.

FAVORIETE WIJNEN

Bopparder Hamm Engelstein

Am Weißen Wacke

Riesling Spätlese Anarchie 2020 17 pnt

Spay In der Zech

Spätburgunder Rotwein 2019 16,5 pnt

WEINGUT TONI JOST-HAHNENHOF

Op een zeer druilligere dag reed ik naar Weingut Toni Jost-Hahnenhof in het prachtige Bacharach. 'Het is rijk geworden nadat het stadsrechten kreeg in 1328', vertelt Cecilia Jost, die steeds meer de leiding overneemt van haar vader Peter. Het slechte weer is echt balen, want de wijngaarden van Jost zijn spectaculair. Allereerst de Bacharacher Hahn, een zeer steile wijngaard iets ten noorden van het stadje. Het deel aan de Rijn is een VDP.Grosse Lage, en daar waar de helling van de rivier wegdraait, wordt het

VDP.Erste Lage. Uiteraard is Cecilia trots op de wijngaard waar het wijngoed beroemd om is geworden. 'Hahn ligt deels in een klein zijdal, maar wordt niet afgekoeld door koele lucht uit de Hunsrück. Het is een warme wijngaard, op pure leisteen.' Ze maakt er niet alleen krachtige, mineralige Riesling, maar ook Spätburgunder, die heel goed kan ouderen. Later rijden we door drie grand-cruwijnngaarden op één helling tussen Bacharach en Steeg: Posten, Wolfshöhle en Sankt Jost. Ook in de laatste twee heeft Jost percelen. Daarnaast is Toni Jost actief in de Rheingau, in Walluf (Walkenberg).

FAVORIETE WIJNEN:

Devon S Riesling Trocken 2019 15,5 pnt

Hahn Spätburgunder GG 2013 17 pnt

WEINGUT RATZENBERGER

Ten slotte wipte ik binnen bij de laatste van de vaste waarden in de Mittelrhein, Weingut Ratzenberger in Steeg, een dorpje in het zijdal bij Bacharach. Jochen Ratzenberger, eigenaar en wijnmaker, heeft prachtige percelen in de wijngaarden van Steeg, zoals Wolfshöhle en Sankt Jost, waar hij onder andere goede Grosse Gewächse maakt, die hij extra lang op de gisten laat rijpen. Maar hij staat ook bekend als de man die een van de beroemdste wijngaarden van de Mittelrhein, Schloss Fürstenberg, tussen Rheindiebach en Oberdiebach, heeft hersteld. De wijngaard was in verkeerde handen geraakt en verwaarloosd, maar in 2016 kon Ratzenberger een groot deel ervan kopen, waar hij terrassen heeft aangelegd en bosschages geplant. Er komt nu weer heerlijke Riesling vandaan.

FAVORIETE WIJNEN

Schloss Fürstenberger Riesling

trocken 2019 15,5 pnt

St. Jost Riesling GG 2016 17 pnt

Jochen Ratzenberger

Jörg Lanius

Cecilia en Peter Jost

Florian Weingart

Johannes Müller

DGS
WIJN
info@dgs wijn.nl

WINE MODERATION
CHOOSE | SHARE | ENJOY
Geen 18, geen alcohol